

Wallace als metafoor

In het eerste jaar dat ik ben schoolgegaan was het een van de strengste Europese winters ooit, 1962-1963. Mijn broers en ik moesten een half uur te voet naar de lagere school, en terug, en een keer bij thuiskomst vroeg mijn moeder kennelijk of we het niet erg koud hadden. "Ik doe alsof ik het niet voel", zou ik volgens het verhaal geantwoord hebben. Enkele van mijn gewaardeerde familieleden stellen dat dat mijn basishouding is geworden, iets dat ik natuurlijk ten stelligste bestrijd. Niet aan mijn antwoord, maar aan mijn moeders vraag moest ik onlangs denken.

Lucas Silawanebessy wordt in 1949 geboren in Balikpapan (Kalimantan) en Jan Radersma in 1948 in Jakarta (Java), ze kwamen respectievelijk in 1951 en 1953 naar Nederland. Hun eerste schooljaren waren rond 1954-1955, een jaar eerder dan ik geboren werd en die winter, van 1955-1956, was in ieder geval ook streng. Ik stel me zo voor dat de jongentjes Jan en Lucas ook de vraag kregen of ze het koud hadden. Geen probleem, dat vraagt men aan kinderen.

Geen probleem? In later jaren maakte ik wel mee dat ik met Indische of Ambonese vrienden in de stad liep of stond te wachten bij een bushalte. Het kwam voor dat mensen hen zeiden: "Koud hè, hier?" Aan mij zeiden ze dat nooit. Koud hè *komma* hier. En hoewel Jan als Indischman, met een paar maandjes zon erbij, zó kan doorgaan voor een landgenoot van de 277 miljoen Indonesiërs, kan de ervaring met die vraag voor hem een andere geweest zijn dan voor Lucas. Koud hè *komma* hier. Het zal goed bedoeld zijn en de vragenstellers kunnen waarschijnlijk niet begrijpen dat het *komma hier* ook kan betekenen dat het Molukse jongetje Lucas hier niet hoorde te zijn. Mogelijk dat hij, net als ik, deed alsof hij het niet voelde, maar het is een vorm van wat wel micro-discriminatie wordt genoemd.

Ik neem aan dat de kunstenaars het zoeken van de Wallacelijn in metaforisch zin opgevat hebben en als dat het geval is dan liggen de ervaringen van de kunstenaars (als jongemannen) aan verschillende kanten van de metafoorlijn.

De Wallacelijn beschrijft het verschijnsel dat, als gevolg van de beweging van tektonisch schollen of aardplaten, er een groot verschil kan zijn tussen de fauna's en de flora's op elkaar nabij gelegen eilanden of andere van elkaar gescheiden biotopen. Alfred Russel Wallace (1823-1913) stelde vast dat er zo'n grenslijn loopt door de Straat van Lombok tussen de eilanden Bali en Lombok. Jan zou dan met de *kancil* (*Tragulus kanchil*) geboren zijn aan de ene kant van de lijn en Lucas is met de *babirusa* (*Babyrousa celebensis*) afkomstig van de andere kant. Is de lijn eenmaal

getrokken dan zijn er, behalve dwergherten en hertenzwijnen, honderden, duizenden, al dan niet metaforische verschillen op te merken. Ik zou dan ook de titel *Searching for the Wallace Line* eerder lezen als *Searching for a Wallace Line*.

Gegeven de lijn dan zien we links, met de kaart van de Indonesische archipel als uitgangspunt, geabstraheerde landschappen van Radersma en rechts de abstracte weergaven van spirituele motieven van Silawanebessy.

In de vaak kleine schilderijen van Radersma zijn geen andere gebeurtenissen op te merken dan verstilte landschappen, bomen aan het water, water tussen oevers, een steile rotswand aan de zeestraat, donkere stammen afgetekend tegen de lucht. Er is geen beweging en terwijl de landschappen in werkelijkheid wijds zullen zijn en eindeloos als in het Herinnering-aan-Holland-gedicht van Marsman, zijn ze geschilderd op kleine opvlakten, doek, papier of een achtergelaten plankje, kleiner nog wanneer de kunstenaar de uitgestrektheid wil verdichten en concentreren tot één oogopslag. Bij een andere gelegenheid stelde ik dat de landschappen, hier geschilderd, zèlf de gebeurtenissen zijn en de onmiddellijke vraag is dan wát er plaatsvindt. Bij alle zwarten, aard- en donkerwaterkleuren, het vanzelfsprekende blauw van de lucht, is het belangrijkste fenomeen in de schilderijen de beweging van licht of misschien de stilstaande verschijning van licht. Deze schilder is geen somber mens, hoewel er weinig uitbundige vrolijkheid uit het werk naar voren komt, want hij ziet het licht op alle plaatsen in de wereld. Tussen de bomen, over het water, in de krijtrotten aan Het Kanaal. Geen wonder dat de werken klein van formaat zijn, licht is voorbij voor je er erg in hebt, maar geconcentreerd in die ene oogopslag van de schilder blijft het aanwezig, tussen de bomen, over het water, in het krijt. Dit is het hoogste wit, het witje, dat aangebracht in het schilderij alle licht vangt en ook weergeeft. Zijn geboortegrond ten spijt is Radersma met zijn licht in die zin een typische representant van de Hollandse landschapsschilderkunst.

Zou *links* het *licht* zijn, is dan *rechts* het *duister*, het sinistere, in een vreemde omkering van links en rechts? Ik denk niet dat het werk van Silawanebessy duister is, hoogstens wat hermetisch of abstract. Maar pure abstractie zou, volgens de traditie, niet kunnen verwijzen naar de werkelijkheid buiten het kunstwerk of andersom. En dat doet Silawanebessy juist wel met zijn werk voortdurend, verwijzend naar of ontlenend aan, in de typische getallensymboliek die hij hanteert in de compositie van de afzonderlijke kunstwerken, de constellatie van sterren aan het zuidelijke halfrond, de eerste letters van de namen van eilanden. De vraag is of het noodzakelijk is om het gerefereerde of het verleende *en detail* te kennen om het werk te kunnen waarderen of zelfs maar te begrijpen want is het

nodig om iets volledig te kennen om het te begrijpen? Voor de kunstenaar is het hoogst belangrijk dat *vijf* en *negen*, als getallen, voorkomen in de aantallen vormen die hij bij elkaar brengt, zoals het voor de drager van een kledingstuk met een bepaald batikmotief belangrijk is te weten dat het een dolkmes voorstelt. Maar voor de kijker of beschouwer is het niet essentieel de volledigheid van die symboliek te kennen want zij of hij brengt het in het zien en overdenken toch naar de eigen werkelijkheid doorheen de perceptie. Dat Silawanebessy abstraheert, en niet per se de abstracte kunst als werkterrein heeft, is een uiterst intelligente manier om aan de anekdotiek te kunnen ontsnappen waarin kunstenaars *uit den vreemde* zo vaak worden opgesloten. In een denkbeeldig citaat: "Kunstenaar X is afkomstig uit Y en dat is te zien aan de X-as en de Y-as waarlangs de werken zijn opgebouwd." Einde denkbeeldig citaat. Het bijzondere is dat Silawanebessy zijn culturele en persoonlijke motieven gebruikt om die vervolgens in voor ieder begrijpbare kunstwerken voor te stellen. Zo beschouwd is hij geen abstracte, maar een diep conceptuele kunstenaar en zo wordt de continuïteit zichtbaar met de foto's die hij maakte van de barakken in het Molukse Woonoord De Lunetten waar hij opgroeide.

Tot dusver beschouwde ik de werken van Radersma en Silawanebessu ieder aan de eigen kant van de lijn, Wallace of niet, en ik weet eigenlijk ook niet of er in artistieke zin kenmerkende verschillen zijn op te merken die men zou kunnen herleiden naar een verschil in genealogie. Ik vraag me af of dat zelfs maar mogelijk is zonder de geesten van nostalgie en *tempo doeloe* op te roepen. Daarbij zijn er zoveel overeenkomsten in hun artistieke carrières en plaatsen van vestiging, dat verschillen en overeenkomsten als terug interpreterende constructies verschijnen. Ze zijn 1250 kilometer van elkaar geboren, dat is waar, maar wonen al langer veel dichterbij elkaar dan de grenzen van Jakarta bijvoorbeeld reiken, zij hebben een vergelijkbare opleiding in Brabant gekregen en spreken beiden beter accentloos Nederlands dan ik, maar ik doe alsof ik dat niet merk.

Wanneer er hier al zoiets bestaat als een lijn, een grens, dan komen zij elkaar in ieder geval op die lijn tegen. Maar zij bewegen ieder in een andere richting, artistiek gesproken. Want waar Radersma de fysieke werkelijkheid naar binnen brengt in de lichtende oogopslag, brengt Silawanebessu het spirituele naar buiten, zij zijn zoekend naar één lijn, langs één lijn, maar ontdekken verschillende posities.

Breda, winter 2025,
Ad van Rosmalen.